

4. Al recent estudi CARVAJAL MESQUIDA, Albert; LLITERAS VIVES, Joan; GOMILA GRIMALT, Antoni, *Els antics oratoris de Manacor*, Manacor, Ajuntament de Manacor, 1999, es troben algunes referències a Joan Pocoví. Cal dir que als anys 1862 i 1863 va intervenir en algunes obres a l'antic cementiri de Manacor, entre les quals destaca la recomposició de la cúpula de l'oratori (pàg. 119). A més, va dur a terme, en una primera fase, les obres del petit oratori que es construï a partir de 1882 al barri de sa Vilanova, dedicat a la Sagrada Família, segons plànols de l'arquitecte Cayetano Buiigas (pàg. 123). També fou el mestre picapedrer elegit per a la construcció del santuari del Cor de Jesús, segons un projecte de Bartomeu Ferrà, iniciativa que va quedar interrompuda quan només s'havien aixecat els murs fins a l'arrancada dels arcs, pel fet de coincidir amb l'edificació del nou temple parroquial (pàg. 107).

5. CABRER LLITERAS, Jaume, *Visita a la reial parròquia de Nostra Senyora dels Dolors. Manacor*, Manacor, Muntaner, 1984.

6. CABRER LLITERAS, Jaume, *Visita a la reial parròquia de Nostra Senyora dels Dolors. Manacor*, Manacor, Muntaner, 1984; FUSTER FORTEZA, Gabriel, *Historia de Manacor*, Palma, Fullana, 1966, pàgs. 355 i 369.

7. FERRER MASSANET, Rafael, *El ciego y la luz (Antonio Pocoví Ordinas)*, separata de la revista *Cort*, Palma, 1961.

8. *La Aurora*, núm. 99, 18 de juliol de 1908, pàg. 3.

9. CABRER LLITERAS, Jaume, *Visita a la reial parròquia de Nostra Senyora dels Dolors. Manacor*, Manacor, Muntaner, 1984.

10. "Esta semana se ha empezado á colocar las llaves secundarias que en número de ocho han de formar la corona de la llave principal de la cúpula. Estas llevarán esculpidas la siguiente inscripción: Virgo Dolens –Ora pro nobis– distribuida en sílabas. En la principal habrá una alegoría de la Santísima Trinidad", *La Aurora*, núm. 51, 24 d'agost de 1907, p. 3.

11. *La Aurora*, núm. 132, 13 de març de 1909, pàg. 3.

12. FERRER MASSANET, Rafael, *El ciego y la luz (Antonio Pocoví Ordinas)*, separata de la revista *Cort*, Palma, 1961.

13. CABRER LLITERAS, Jaume, *Visita a la reial parròquia de Nostra Senyora dels Dolors. Manacor*, Manacor, Muntaner, 1984.

14. *El Anunciador*, núm. 77, 14 de juny de 1912.

15. FERRER MASSANET, Rafael, *El ciego y la luz (Antonio Pocoví Ordinas)*, separata de la revista *Cort*, Palma, 1961.

16. *La Aurora*, núm. 66, 7 de desembre de 1907, pàg. 3.

17. *Manacor*, núm. 64, 22 de maig de 1926, pàg. 1.

18. També dintre del treball en fusta val la pena esmentar que la filla de l'escolà va sentir contar que son pare fou autor d'una marededéu morta per a la parròquia de Capdepera, fet que no hem pogut comprovar.

19. CARVAJAL MESQUIDA, Albert; LLITERAS VIVES, Joan; GOMILA GRIMALT, Antoni, *Els antics oratoris de Manacor*, Manacor, Ajuntament de Manacor, 1999, pàgs. 122-125.

20. FERRANDO ROIG, Juan, *Iconografía de los santos*, Barcelona, Omega, 1991, pàg. 240.

21. BROTONS CAPÓ, M. Magdalena, "L'Escultura a Mallorca a l'època del Modernisme", a: ROMAN QUET-GLAS, Júlia (coord.), *Les arts a Mallorca a l'època del Modernisme (1890-1920)*, Manacor, Ajuntament de Manacor, 2001, pàgs. 29-48.

22. *Gran Enciclopèdia de la Pintura i l'Escultura a les Balears*, volum II, Palma, Promomallorca, 1996, pàgs. 162-163.

23. *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum 6, pàg. 143.

Les pintures murals de don Llorenç Bonnin

Maria Esperança Nicolau Martínez

Antoni Galmés Juan

Introducció

L'objectiu de la present comunicació és donar a conèixer un poc més la pintura mural de don Llorenç, ja que darrera la seva imatge per tots coneguda s'amaça un gran artista, que no ha tengut mai por de provar les més variades tècniques pictòriques, però que alhora s'ha deixat aconsellar per persones que ell considerava devien tenir uns coneixements més amplis d'aquestes tècniques.

És per tot això que no hem dubtat d'anar a parlar amb el propi don Llorenç, ja que d'ell podríem obtenir una sèrie d'informacions que d'altra manera hagués estat impossible.

Don Llorenç Bonnin i Bonnin va néixer a Manacor el 1921, en el si d'una família de profundes conviccions religioses. El 1945 fou ordenat sacerdot.

Des de petit don Llorenç es veié envoltat per la pintura, de fet la seva mare ja pintava, com ho demostra el frontal de l'altar que presidia antigament la parròquia de Crist Rei i que es troba guardat a la pròpia parròquia, a la zona del baptisteri. Més endavant assistí a classes de dibuix amb l'amo en Toni Sant i posteriorment amb el Sr. Eduardo Llauradó. Ja en el seminari rebia les visites setmanals del Sr. Ignasi Furió, que contribuïren de manera definitiva en la seva formació. A més, s'han de destacar també les seves inquietuds, que satisfecia consultant llibres, de tècniques, de teoria artística, etc., així com també amb els experts que tenia al seu abast.

Pel que fa a la seva obra pictòrica mural, i depenent de la base sobre la qual hagué de treballar, don Llorenç emprà dues tècniques: la primera el fresc, tècnica reina de la pintura mural, i la segona, quan no fou possible el fresc, l'oli, tot i que emprat d'una manera un tant especial.

Pel que fa al fresc, és una pintura que necessita una preparació un tant específica: es dona fixant el color sobre l'eixalbat quan aquest encara està humit. La

combinació de la calç de l'eixalbat amb el gas carbònic de l'aire dona com a resultat una superfície molt compacta de consistència marmòria que inclou el color. A més, per a la bona conclusió del procés, l'eixugat del fresc ha d'ésser lent i uniforme.

Com que han de resistir l'acció càustica de la calç és preferible emprar els colors d'origen mineral, tenint en compte que quan s'eixuguen baixen de to i que la intensitat del color dependrà del nombre de passades que es donin. En cas de penediment cal raspar ràpidament o fins i tot canviar la capa d'eixalbat.

El mur ha d'ésser de material uniforme, ja que la combinació de diferents materials provocaria diferenciacions en el fresc i ha d'ésser ben eixut i permetre l'aplicació de l'eixalbat. Aquest es compon d'arena fina, pols de marbre i calç a parts iguals i s'aplica sobre el referit prèviament humit. Aquesta humitat ha de mantenir-se mentre duri la tasca d'aplicació del color, i és per això que només pot aplicar-se sobre el mur a la superfície que es pugui treballar d'una tirada.

La segona tècnica que emprà, quan no pogué pintar al fresc perquè havia de treballar sobre una superfície ja eixuta normalment de guix, fou la de l'oli, marcant els perfils amb llapis, aplicant després una capa uniforme d'oli de lli i finalment els colors diluïts en aiguarràs gairebé amb tècnica d'aquarel·la, a base de veladures. La tècnica del fresc li fou ensenyada a Montserrat, la de l'oli per un escultor de Palma anomenat Homar. A més, en el seu desig per aprendre i perfeccionar no ha dubtat mai a emprar llibres que li poguessin aportar coneixements.

La seva manera de treballar és a partir de models, ja sigui del natural, de fotografies preses per a tal efecte, o altres imatges que li puguin suggerir una postura, la forma d'una figura, etc. A partir d'aquests models minuciosament estudiats i treballats, comença la tasca de preparar els esbossos, que són sempre molt acabats, amb les anotacions necessàries, gairebé obres d'art per si mateixos.

Crist Rei

La construcció del nou temple parroquial de Crist Rei, en el lloc que havien ocupat els antics oratoris de la Sagrada Família en primer lloc i de Sant Roc posteriorment, fou auspiciada per mossèn Pere Bonnin i Bonnin. Aquest va ser construït entre 1945 i 1951 a partir del projecte de Josep Oleza Frates, i amb Martí Puigrós com a mestre d'obres.

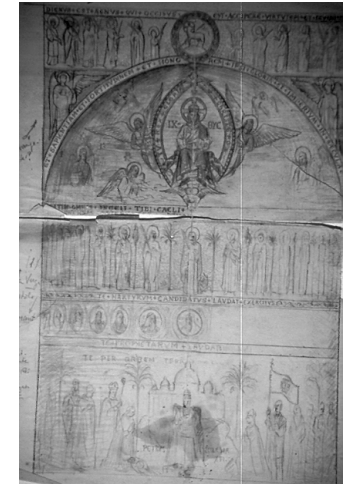
El nou temple, construït per acollir una cada cop més nombrosa població de Manacor, es féu seguint el models italobizantins de Ravenna. Evidentment, la decoració s'havia d'adequar a la nova construcció i d'aquesta manera es va optar per una decoració pictòrica, inspirada també en la musivària ravènica.

A l'hora de decidir el programa iconogràfic i la tècnica a seguir, don Llorenç anà a Montserrat per tal

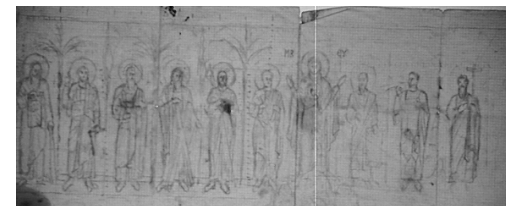
Absis Crist Rei

d'aconsejar-se, tot i que ja hi anava amb una sèrie d'esbossos del que pretenien fer. A Montserrat li suggeriren una sèrie de canvis, perquè algunes de les representacions no eren del tot "adequades"; així es canvià el programa dels murs laterals de la nau central, que en principi havien d'acollir l'apostolat, pels profetes, tots mirant cap a l'altar, amb inscripcions de les seves profecies que fan referència al regnat del Messies. Al centre de l'absis havia de representar-hi el papa Pius XII, però el seu lloc fou ocupat per l'apostolat. Al centre d'aquest una marededéu bizantina, que en lloc de portar el Nin al mig del seu pit presenta el cor, per decisió de don Pere Bonnin. A sobre es troben medallons amb representacions de sants: santa Agnès, sant Cosme i sant Damià, santa Àgueda, sant Llorenç, sant Sixte, sant Barnabàs, sant Climent, sant Ignasi, santa Perpètua i santa Felicitat, santa Margalida, sant Pere de Verona i santa Maria Goretti. A la part inferior es va representar el poble de Déu, en forma d'ovelles que beuen dels set rius que brollen de l'església, representada per la basílica de Sant Pere de Roma.

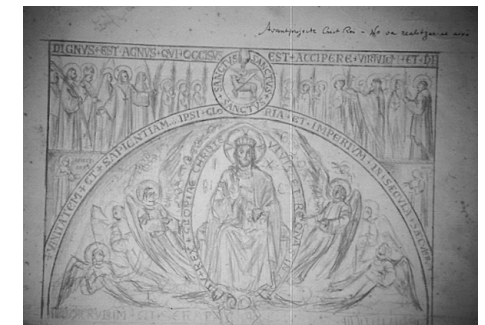
Projecte absis Crist Rei

Altres canvis que es dugueren a terme, també a l'absis, consistiren en l'eliminació de personatges a l'arc d'entrada a la volta, que de una nombrosa multitud que representava l'Apocalipsi es va passar a només sis personatges que representen els sants de

Esbós apostolat de l'absis de Crist Rei

l'Apocalipsi, que enquadren un medalló sostingut per dos àngels amb la representació de l'Anyell de Déu. També es veié modificada la cort celestial que envolta el Crist majestàtic, que només es quedà en quatre àngels que s'adaptin a la forma esfèrica de la volta. Així hi ha dos àngels, que volen, que representen sant Miquel i sant Gabriel, mentre que els altres dos que estan drets no tenen una advocació concreta. Aquests darrers segueixen el model

Avantprojecte de la volta de l'absis Crist Rei

Projecte dels murs laterals Crist Rei

de dos cortesans bizantins agafats d'un mosaic. Porten la corona de lloren i la creu victoriosa sobre teles de púrpura, símbols reials.

A l'arc d'entrada al presbiteri està representada la Coronació, imitant la de santa Maria la Maggiore, l'Anunciació, el Calvari, sant Joan Baptista i sant Macià. En els portals laterals, el Nin Jesús entre els doctors de la llei. Sobre aquest, pares de l'església tant orientals com occidentals: sant Agustí, sant Ambròs, sant Joan Crisostom, sant Jeroni i sant Atanasi.

Al portal de la sagristia fundadors d'ordes religiosos: sant Ignasi de Loyola, sant Domingo, sant Benet, sant Francesc i sant Joan Baptista de la Salle; sant Domingo de Val, patró dels escolans a l'arcosoli de la porta.

Els evangelistes també són presents a la volta de l'absis en la seva forma apocalíptica de tetramorfs: el bou, l'home, l'àguila i el lleó. I en la seva forma humana, sant Joan i sant Mateu, a l'apostolat, mentre que sant Lluç i sant Marc a la part frontal de les troncs.

Capella del Santíssim

Al costat de l'epístola es troba la capella del Santíssim amb la representació del Bon Pastor, inspirada en la de San Vital de Ravenna. Just davall l'escena d'Emaús i flanquejant aquesta l'Oració a l'Hort, i la Transfiguració. També trobam representats dos elements agafats del mosaic paleocristià de Balèria. En algunes zones d'aquests frescos el sombrejat està fet a base de raspadures que eliminen la capa de color, com per exemple a les barbes.

Profeta del mur lateral Crist Rei

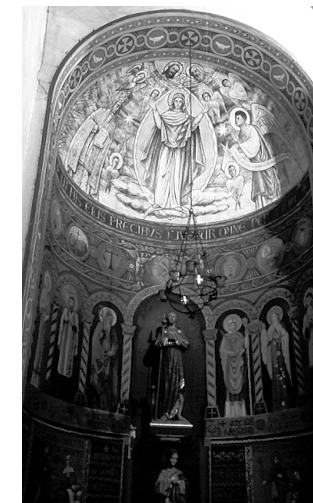
Projecte de la capella de sant Roc

Al costat de l'Evangeli hi ha la capella de sant Roc, antic titular de l'oratori que hi havia en aquest indret fins al 1919. La talla del sant és obra del Sr. Toni Pocoví, i fou restaurada per Vadell. Pel que fa a la talla de la Immaculada, hi ha una certa controvèrsia quant a la seva autoria. Les pintures d'aquest petit absis estan completament realitzades a l'oli, en la part superior sobre guix i a la inferior sobre taula. Pel que fa a les representacions a la part superior la Verge Maria envoltada d'angelets i el papa Pius XII que definí el dogma de l'Assumpció de la Verge. La part inferior sobre taula acull representacions de sants: santa Llúcia, sant Francesc Xavier, sant Antoni Abat, sant Blai, santa Teresa de Jesús, santa Catalina Tomàs. Finalment escenes que fan referència a la vida de sant Roc.

El baptisteri situat al costat de l'evangeli, devora el portal, presenta un mural amb el tema del baptisme de Jesús. Completament envoltades d'inscripcions en llatí, les figures de Jesús i de sant Joan estan dretes representades en el moment en què l'aigua del riu Jordà és vessada damunt el cap de Jesús.

Finalment, tot i que no es tracti de pintura mural, no podem deixar d'esmentar tot el treball de pintura de l'enteixinat, amb la tècnica de l'oli sobre fusta, on es presenten sants moderns i de gran devoció popular, com sant Martí de Porres, la beata Sor Francinaina Cirer, entre altres, així com algunes escenes del Nou Testament, com la llançada a Crist a la creu o l'Adoració dels Mags, i tota una sèrie de motius de sanefes florals, algunes treballades en sèrie i altres tractades de manera individual. En aquests enteixinats, presents a la nau central i a les laterals, també hi ha representats els escuts dels donants.

Cal fer un esment especial a tots els textos presents als diferents murs de la basílica, ja que en el cas dels profetes, fan tots referència al regnat del Messies, en canvi tots els altres componen frase per frase tot el text del *Te Deum*, ja sigui a l'absis com a l'enteixinat de les naus laterals.

Capella de sant Roc Crist Rei

Baptisteri Crist Rei

San Martín de Porres i enteixinat

Definitivament, tot el programa iconogràfic de les pintures murals de Crist Rei ens condueix a la figura central que presideix la volta de l'absis principal: el Crist en majestat, inscrit a la Mandorla Mística, i envoltat de tots els atributs que li són propis.

Pel que fa a les tècniques, es donen les dues abans esmentades: totes les pintures són al fresc, excepte les de la volta de l'absis i les de la capella de sant Roc, en què es veié obligat a pintar-les amb la tècnica de l'oli diluït en aiguarràs, ja que en el cas de la primera, quan va tornar de Montserrat on havia anat per tal de consultar la tècnica i comentar la iconografia que volia emprar amb el germà Parès i amb el pare Bernat Martínez, es va trobar que ja havien fet l'aixalbat i aquest ja s'havia assecat. La diferència entre les dues tècniques es veu fàcilment en la intensitat i la varietat dels colors, ja que en el cas de la primera, a causa de l'ús de pig-

ments d'origen mineral diluïts en calç, la gamma cromàtica és més reduïda; a més els colors no són tan vius i brillants com en el cas de l'oli.

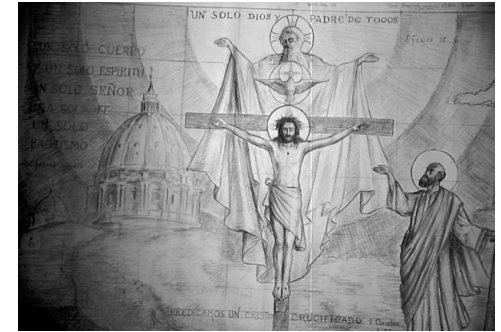
Una altra dada curiosa és que en els diferents murs de la parròquia podem trobar escrit tot el *Te Deum*: *Te Deum laudamus; Te Dominum cofitemur; Te aeternum Patrem omnis terra venera. Te per orbem terrarum sancta confitemur Ecclesia. Patrem immensae majestatis. Venerandum tuum verum et unicum Filium; Sanctum quoque paraclitum Spiritum. Tu Rex Gloriam Christe. Tu Patris sempiternus Filius. Tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti Virginis uterum. Tu devicto mortis aculeo, aperuisti credentibus regna caelorum. Tu ad dexteram Dei sedes, in gloria Patris. Judex crederis esse venturus. Te ergo quaesumus tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti. Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari salvum fac populum tuum Domine, et benedic hereditati tuae. Et rege eos et extolle illos usque in aeternum. Per singulos dies benedicimus te. Et laudamus nomen tuum in saeculum, et in saeculi in aeternum. Per singulos dies, benedicimus te. Et laudamus nomen tuum in saeculum, et in saeculum saeculi. Dignare domine die isto, sine peccato nos custodire. Miserere nostri Domine miserere nostri. Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum speravimus in te. In te Domini speravi; non confundar in aeternum.*

Sant Pau

Les pintures murals de Sant Pau se centren totes a la capçalera del temple. Realitzades completament al fresc el 1963, representen el sacrifici del Fill acompanyat del Pare i l'Esperit Sant, al centre; sant Pau al costat de la dreta, que sosté una cartella on està escrita una part de la seva Carta als corintis, i la representació ideal de l'església, mitjançant la basílica de Sant Pere.

Una curiositat d'aquest fresc és que en el projecte inicial, que s'havia aprovat per part del bisbat, tots els textos havien d'estar escrits en mallorquí, però a causa de la conjuntura que en aquells moments regnava, tots s'hagueren de traduir al castellà, que és com els trobam avui en dia .

El *Viacrucis*, realitzat a l'oli sobre taula, és també obra de don Llorenç. Aquest es va fer per estar a una altra església, però el van llevar i don Llorenç va aconseguir recuperar-lo i el va dur a Sant Pau.

Projecte final de l'absis de sant Pau

Esbós Immaculada Son Valls (Felanitx)

També podem trobar pintures murals a Crist Rei de Son Valls, a Felanitx, una església rural, que havia de servir com a capella del llogaret. En aquest cas, també al fresc, les representacions segueixen models ja coneguts del Pare Etern, el poble de Déu en forma d'anyells, la cúpula de Sant Pere com a representació de l'església, la Mare de Déu, l'apostolat, l'anyell de Déu i els quatre evangelistes. Segons ens va informar l'amo en Toni, que és qui té esment a aquesta capella, la representació de la Verge la va fer don Llorenç, prenent com a model a la seva neboda; a més un dels angelets que hi ha a la cúpula és el seu fill, i encara més, les ovelles que representen el poble de Déu també les agafava del natural, a partir de la guarda del propi l'amo en Toni.

A Montuiri va decorar la cúpula de la capella del Roser de la parròquia, amb la tècnica del fresc. A les petxines de la cúpula les quatre virtuts cardinals, en forma d'angelots, per als quals va prendre per models els picapedrers que en aquells moments treballaven allà. A la part superior medallons amb sants i envoltats de palmes.

A l'església des Molinar va pintar els sants fundadors de l'ordre trinitària, sant Joan de Mata i sant Fèlix de Sahagun, que estan acompanyats per dos captius rescatats, un cristià i un moro, ja que els trinitaris es dedicaven a arregar doblers per tal d'alliberar captius, i si no els aconseguien arribaven a canviar el seu lloc amb el captius, per tal que aquests poguessin gaudir de llibertat.

A la parròquia de Sant Jordi tornam trobar una combinació de fresc i oli, ja que de la cornisa cap a dalt està pintat amb aquesta darrera tècnica, mentre que la part inferior ho està al fresc. S'hi representa la Coronació de la Mare de Déu acompanyada de dos àngels amb la tècnica d'oli amb veladures. A la part inferior el Bon

Jesús envoltat dels Sant Pares i Pentecosta. La figura central del retaule representa el sant Jordi, però actualment aquesta imatge es troba tapada per una tela d'origen medieval, on també està representat el sant titular.

A l'ermita d'Artà, en el celràs del que havia d'ésser una capella, actualment una biblioteca, a la part de clausura dels ermitans es troben representats sant Antoni i sant Pau, en dues imatges, una en vida i l'altra al cel. A la part inferior diferents sants, la Mare de Déu, sant Ignasi i sant Antoni de Pàdua.

Projecte final per Son Serra de Marina

La tècnica emprada per a Son Serra de Marina és certament diferent, ja que tot i que en principi pugui parèixer pintura mural, aquesta és oli sobre taula marina, un conglomerat de fusta pràcticament indeformable i certament adient per a aquest tipus d'obra. Tot i aquesta peculiaritat, hem considerat adient incloure aquesta obra en el grup de les pintures murals, ja que al cap i a la fi funcionen com si veraderament ho fossin. La dedicació se centra bàsicament en diferents advocacions de la Mare de Déu com a Reina de la Pau, acompanyada per dos àngels que porten brots d'olivera, l'Anunciació i la Coronació. Tota la part inferior està ocupada per una representació del paisatge de Son Serra, des de Formentor fins a Ferrutx.

Per a les pintures del Seminari Nou passà a utilitzar una nova tècnica, la de la pintura plàstica, ja que estan a l'exterior i amb el pas del temps s'han anat deteriorant molt. Per a realitzar aquesta obra es veié molt limitat quant a la temàtica, ja que aquesta

li fou totalment imposada. Hi podem veure el simbolisme del seminari, el seu escut, dos àngels, missions mallorquines al Perú, la barca de l'església i els escuts de sant Pere i el papat.

Fins aquí una breu relació d'algunes de les pintures murals que al llarg de la seva vida ha realitzat don Llorenç. Això no vol dir, però, que la seva obra es limiti a aquestes, ja que se'n poden trobar a altres indrets de Mallorca i també fora, com és el cas d'unes pintures a un convent de frares dominics de València.

A més, també volem deixar constància que al llarg de la seva vida ha anat realitzant obres sobre tela o sobre taula, que tot i no ésser objecte d'aquest estudi, si que juguen un important paper bé sigui en la vida quotidiana de persones anònimes, bé en la pietat popular amb els nombrosos *Viacrucis* o les Cenes que es poden contemplar a diferents capelles i parròquies d'arreu de les Balears.

Finalment volem agrair molt especialment a don Llorenç que ens hagi permès dur a terme aquest petit recull d'informacions, que sense el seu ajut hagués estat impossible, així com també el fet de deixar-nos tot el material preparatori que ha anat acumulant al llarg dels anys i de les diferents obres, a més de totes les persones que han possibilitat la realització de les fotografies, tant de Manacor com de fora.

Història d'un Museu: el Museu d'Història de Manacor

Magdalena Salas Burguera

“El museo del futuro será considerado como una base que permita establecer contactos entre artistas, público i sociedad; será el lugar por excelencia para la comunicación, para el encuentro, para la difusión, será un instrumento de reflexión.”

H. G. Hurtén

Els inicis: Mn. Aguiló

El Museu d'Història de Manacor té els seus inicis en les excavacions del conjunt litúrgic de Son Peretó. Gràcies a les excavacions que va dur a terme Mn. Aguiló a principis de segle, es varen recuperar una sèrie d'objectes i mosaics que formarien el fons inicial del futur museu. Aquest home representa l'erudit clàssic decimonònic que trobava a diferents indrets de Mallorca fent arqueologia. A ell acudia la gent quan trobava alguna cosa llaurant, objec-

Casa de Mn. Aguiló a la Plaça Ramon Llull.